

NIEUWSBRIEF

mei 2017, 2^e uitgave

Voorwoord

Met veel dank aan de deelnemers in de stichting Leerstoel Geschiedenis van de Psychiatrie is sinds 1 maart 2016 Joost Vijselaar weer voor een periode van vijf jaar bij het Departement Geschiedenis en Kunstgeschiedenis van de Universiteit Utrecht werkzaam als hoogleraar geschiedenis van de psychiatrie. Over het eerste half jaar daarvan is in oktober 2016 bericht in de eerste uitgave van de nieuwsbrief van de stichting. Deze tweede uitgave sluit hier op aan met een verslag van Vijselaar van zijn activiteiten en een vooruitblik op zijn plannen voor het komende jaar. De ontwikkelingen nadien zijn goeddeels afhankelijk van de resultaten van nadere financiering.

Als bestuur hebben wij in onze vergadering al kennis genomen van deze activiteiten en plannen. We zijn verheugd over het succes van de aanjagende rol van Vijselaar en de verkregen financiering en de voortgang in het onderzoek naar de geschiedenis van de forensische psychiatrie en het strafrecht. Het is mooi dat in 2017 nader invulling gegeven zal worden aan het voor de deelnemers van de leerstoel belangrijke en actuele thema 'deinstitutionalisering en vermaatschappelijking', naast het thema 'Psyche en elektriciteit/technologie'. Wij zijn van plan de activiteiten en resultaten van de stichting openbaar te maken via een webpagina op de website van GGZ Nederland. Maar eerst zien

wij uit naar een ontmoeting met de deelnemersraad op de jaarvergadering van 2 juni aanstaande, tijdens het mede door Vijselaar georganiseerde symposium 'Madness in civilization' in Amsterdam. Dan zal er gelegenheid zijn om het werk en de plannen van de hoogleraar te bespreken, zoals die in deze tweede nieuwsbrief beschreven zijn.

Marijke van Putten
voorzitter

Leerstoel Geschiedenis van de psychiatrie 2017 en verder

Onderwijs

Het huidige onderwijsprogramma van het Departement Geschiedenis biedt weinig ruimte meer om heel specifiek een cursus aan te bieden over de geschiedenis van de psychiatrie. Voorheen kon dat in de vorm van onderzoeksseminars waarbij de docent zelf het thema koos. Het komt nu meer aan op een creatief gebruik van de verschillende onderwijsvormen. Vijselaar neemt deel aan de volgende typen onderwijs.

Een onderzoeksseminar in het kader van de Research Master History waarbij studenten actief participeren in het onderzoek van de docent. In het collegejaar 2016/2017 leverden twee studenten een bijdrage aan het onderzoek naar de geschiedenis van het strafrecht en de forensische psychiatrie. Er vond onderzoek plaats naar de rol van de criminoloog prof. dr. Gerrit

Kemp bij de voorlichting aan de rechtbank en naar de uitwisseling tussen de Utrechtse School (onder andere Pieter Baan) en de Franse beweging van de *Nouvelle Défense Sociale*. Volgend jaar zullen studenten ingeschakeld worden bij een van de hieronder beschreven onderzoeksprojecten. Daarnaast geeft Vijselaar begeleiding aan zeven studenten bij het schrijven van hun bachelor eindwerkstuk. Door een planningsfout betreft het pre-masterstudenten, 'zijinstromers', die vrij zijn in de keuze van hun thema's, die zeer gevarieerd zijn. Eén student houdt zich bezig met de plaats van outsiderkunst – waaronder die van (ex) psychiatrische patiënten - in Nederlandse musea (Stadshof, Dolhuys) vanaf de jaren zeventig. Volgend jaar zullen de studenten meer specifiek kiezen voor de geschiedenis van de psychiatrie. Op het moment geeft Vijselaar, net als vorig jaar, de *Cursus Wetenschap en Wereldbeeld* over brede wetenschapsgeschiedenis. Deze cursus, die onderdeel uitmaakt van de minor Wetenschapsgeschiedenis, moet een algemene strekking hebben. Volgend collegejaar krijgt de cursus een nieuwe opzet en inhoud met als onderwerp: *Tussen ziel en 'self': wetenschap en mensbeeld sinds de 17 eeuw*, waarbij systematisch aandacht besteed zal worden aan het denken over psychische ziekten. Dat denken zal binnen de cursus in een bredere samenhang worden geplaatst.

Stichting Leerstoel Geschiedenis van de Psychiatrie

Als thema's komen in elk geval de psychoanalyse en de ontwikkeling van de neuropsychologie aan de orde.

Voorts geeft Vijselaar een *individueel tutorial* in het kader van de Research Master History: de betreffende student doet onderzoek naar de geschiedenis van de transculturele psychiatrie, een geheel nieuw thema.

Onderzoek

Op dit moment zijn er verschillende onderzoekstrajecten in voorbereiding:

Vooronderzoek naar de forensische psychiatrie en het strafrecht.

Zoals in de Nieuwsbrief van oktober 2016 is aangegeven, is als vervolg op het castratie-onderzoek een vooronderzoek gestart om de geschiedschrijving van de forensische psychiatrie en strafrecht in de twintigste eeuw tot ontwikkeling te brengen. Daarvoor is van de zijde van het Departement Rechten van de Universiteit Utrecht (waaronder het Willem Pompe Instituut voor strafrechtswetenschappen) en het Descartes Centre voor wetenschapsgeschiedenis een budget van € 180.000,- beschikbaar gekomen, een uitzonderlijk hoog bedrag. Momenteel werkt een team aan dit vooronderzoek, bestaande uit twee halftime postdocs aangesteld voor een jaar, dr. Lydia Dalhuisen voor de forensische psychiatrie en dr. Anna Tijsseling voor het strafrecht, een studentassistent en een stagiair. Vijselaar treedt vooralsnog op als coördinator. In dit stadium worden bronnen en literatuur verkend alsmede gesprekken gevoerd om te komen tot bredere samenwerking met het veld van het strafrecht en de forensische psychiatrie.

Een van de plannen is om in het najaar een workshop te organiseren rond het zeer goed ontwikkelde Belgische historische onderzoek naar deze thema's. Het uiteindelijke doel van het project is de indiening van onderzoeksprogramma's bij NWO en eventueel de European Research Council en het entameren van contractresearch, gefinancierd door het veld van forensische psychiatrie en strafrecht.

Vooralsnog is als de rode draad in het onderzoek gekozen voor de toenemende aandacht voor de persoon van de dader in de loop van de twintigste eeuw, zoals die onder meer tot uitdrukking kwam in de groeiende betekenis van de psychiatrische en sociale voorlichting aan de rechtbank, in samenhang met de ontwikkeling van het formele en materiële strafrecht in de praktijk. Het meest concreet zijn twee onderzoeksvoorstellen in het kader van opdrachtonderzoek over negentig jaar terbeschikkingstelling en over zeventig jaar Pieter Baan Centrum, waarover met respectievelijk de Dienst Justitiële Inrichtingen en met het Nederlands Instituut voor Forensische Psychiatrie en Psychologie wordt gepraat. De intentie is om via de Dienst Forensische Zorg (DForzo van DJI) het veld te betrekken in de plannen voor en de financiering van de studie naar de ontwikkeling van de TBR/TBS. Het Pieter Baan Centrum heeft een eerste bedrag voor een boek over de eigen geschiedenis beschikbaar gemaakt. Verdere financiering daarvan is in bespreking bij het ministerie.

Psyche en elektriciteit

Er ligt al langer een uitgewerkt voorstel voor een onderzoeksprogramma bij NWO

over het thema 'Psychiatrie en elektriciteit / technologie', dat door het Departement Geschiedenis geschikt wordt geacht om in te dienen. Vijselaar zoekt daarbij nadere samenwerking met het veld. Prof. Damiaan Denys (UvA), de specialist op het terrein van de Therapeutic Brain Stimulation, heeft zijn medewerking toegezegd evenals Dr. Dennis Schutter van de Radboud Universiteit, de deskundige voor Transcraniële Magnetische Stimulatie. Gezocht wordt nog naar een filosoof of ethicus van de (medische) techniek die zijn/haar naam aan het project wil verbinden. Het voornemen is het voorstel aankomende september in te dienen bij de vrije competitie van NWO/ZonMW. Vijselaar begeleidt één buitenpromovendus: het gaat om drs. Max van der Linden (neuropsycholoog verbonden aan de UvA). Zijn onderzoek, dat past bij 'Psyche en elektriciteit', heeft als onderwerp *Elektrisch evenwicht – een geschiedenis van diepe hersenstimulatie bij psychiatrische aandoeningen in de twintigste eeuw*. Prof. Dr. Damiaan Denys, hoogleraar psychiatrie bij het AMC, is co-promotor.

Deinstitutionalisering en vermaatschappelijking

Het voornemen is om na de zomer van 2017 de basis te leggen voor onderzoek naar het proces

Stichting Leerstoel Geschiedenis van de Psychiatrie

van deïstitutionalisering en vermaatschappelijking van de intramurale psychiatrie in Nederland in de afgelopen veertig jaar. Dat onderzoek zal draaien om de vraag waarom de afbouw van het psychiatrisch ziekenhuis en de integratie van de zorg in de samenleving in ons land de afgelopen decennia achtergebleven zijn bij de omringende landen. Het plan is dit onderzoek te ontwikkelen in nauwe samenwerking met GGZ instellingen en het Trimbos Instituut. Vijselaar wil hiertoe een oriënterend gesprek aangaan met een aantal experts uit het veld en historici en bij het onderzoek een van origine Italiaanse collega bij het Departement Geschiedenis en Kunstgeschiedenis betrekken, die al een paar studies op zijn naam heeft staan naar de geschiedenis en de actualiteit van de vermaatschappelijking in Italië. Afhankelijk van de belangstelling denkt Vijselaar aan het organiseren van een historische tour langs oude psychiatrische instellingen in Noord-Holland, beginnend in het Dolhuys te Haarlem en eindigend met voorbeelden van geïntegreerde, vermaatschappelijkte GGZ.

Duitse bezetting en psychiatrie
Op 3 februari jongstleden is het boek *Vergeeten slachtoffers. Psychiatrische inrichting De Willem Arntsz Hoeve in de Tweede Wereldoorlog* van Cecile aan de Stegge en Marco Gietema gepresenteerd (Uitgeverij Boom, Amsterdam). Dat onderzoek heeft de sector bewust gemaakt van de ellende en de sterfte waarmee psychiatrische patiënten en mensen met een verstandelijke beperking ten tijde van de Duitse Bezetting te maken kregen. Er bestaat een vraag uit veld om nader onderzoek naar de omvang en de oorzaken van het hoge sterftecijfer in instellingen

tijdens de Tweede Wereldoorlog. Samen met Ismee Tames, onderzoeksdirecteur van het NIOD en collega bij de Universiteit Utrecht, heeft Vijselaar een onderzoeksvoorstel voor een landelijk onderzoek uitgewerkt. Een stichting, mede opgericht door GGZ Nederland en de VGN, zal zich de komende tijd in gaan zetten voor de financiering van dat onderzoek.

Beschermd wonen Utrecht

Advisering/Diversen

Eind vorig jaar heeft Vijselaar een aantal artikelen beoordeeld voor een themanummer over de psychiatrie van het Belgische Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis. Tot die thema's behoren onder andere architectuur van de psychiatrie in de negentiende eeuw (Geel en Gent), de ontwikkelingen in de Belgische Vereniging voor Psychiatrie in de 19^e eeuw, de sterfte in psychiatrische inrichtingen in België ten tijde van de Eerste Wereldoorlog, en de ambulante geestelijke volksgezondheid in Leuven in het Interbellum.

Tussen oktober en december 2016 is in het kader van de activiteiten van de Commissie De Winter onder de verantwoordelijkheid van Dr. Timo Bolt van het Erasmus Medisch Centrum een voorstudie

uitgevoerd naar de mogelijkheid van onderzoek naar geweld in de Jeugd GGZ sedert 1945. Dr. Karin Bakker trad op als hoofdonderzoeker en Vijselaar als adviseur/medeonderzoeker. Begin april is het rapport officieel vastgesteld door Commissie De Winter. Het definitieve onderzoek zal uitgevoerd worden door het Verwey-Jonker instituut. Vijselaar zal daarbij weer als adviseur optreden.

Vijselaar neemt deel aan een commissie van de Dienst Justitiële Inrichtingen van het ministerie V&J, die zich buigt over het behoud en de selectie van de archieven van deze dienst vanaf 1975. Daaronder zijn de archieven van forensisch psychiatrische instellingen, zoals het Pieter Baan Centrum en het voormalige FPC Veldzicht. Dossiers van TBS verpleegden en pro Justitia rapporten vormen een belangrijk en omvangrijk onderdeel van deze archieven. Eerder al is de minister van V&J door een commissie van DJI, waarin Vijselaar ook zitting had, geadviseerd om dossiers van TBR/TBS verpleegden permanent te bewaren, mede met het oog op historisch onderzoek.

Dezer dagen verschijnt bij Uitgeverij Boom de handelsuitgave van het proefschrift van Ingrid Kloosterman *Wetenschap van gene zijde. Geschiedenis van de Nederlandse parapsychologie*. Vijselaar begeleidde dit onderzoek als promotor.